

Konrad György Gera György

Ha meglátogattam unokabátyámat, Gera Györgyöt, aki nálam tizenkét évvel volt idősebb, mindig az alacsony asztal mögött találtam. Alacsony fotelben ült, előtte az írógépbe becsavarva a papír, mellette a majdnem hibátlan kézirat, amelyen a javítások finom töltőtollal húzott, fekvő téglalapocskák, hogy az alkalmatlan szónak nyoma se maradjon, senki el ne olvashassa, s az ő szemét se bántsa, hogy az alakuló novella vagy regény naprakész állapotban legyen. Mindig ott találtam a cigarettafüstben, amelyet nem szívesen eresztett ki, mert félt a hidegtől, s a megzavartatásoktól. Ott szeretett ülni, kissé fájós derékkal a papírra meredve, bizonytalanul, hogy a narratív előrehaladás pontos lépteit teszi-e meg, de biztosan abban, hogy semmi sem érdeke-

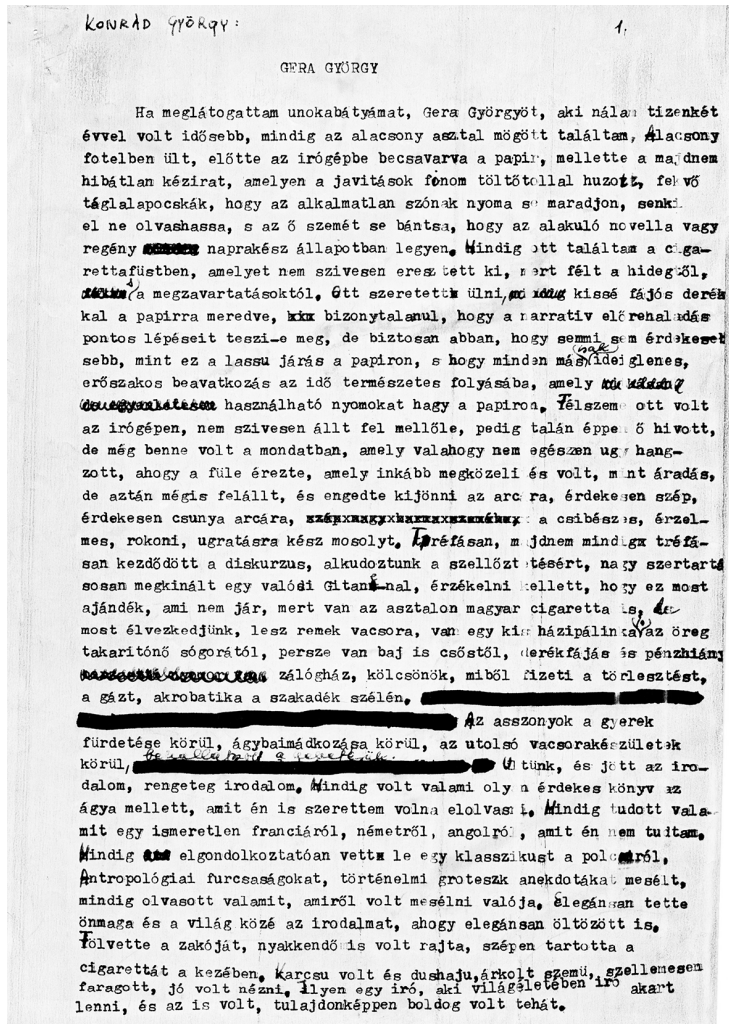
sebb, mint ez a lassú járás a papíron, s hogy minden más csak ideiglenes, erőszakos beavatkozás az idő természetes folyásába, amely használható nyomokat hagy a papíron. Félszeme ott volt az írógépen, nem szívesen állt fel mellőle, pedig talán éppen ő hívott, de még benne volt a mondatban, amely valahogy nem egészen úgy hangzott, ahogy a füle érezte, amely inkább megközelítés volt, mint áradás, de aztán mégis felállt, és engedte kijönni az arcára, érdekesen szép, érdekesen csúnya arcára, a csibészes, érzelmes, rokoni, ugratásra kész mosolyt. Tréfásan, majdnem mindig tréfásan kezdődött a diskurzus, alkudoztunk a szellőztetésért, nagy szeretatosan megkínált egy valódi Gitane-nal, érzékelni kellett, hogy ez most ajándék, ami nem jár,

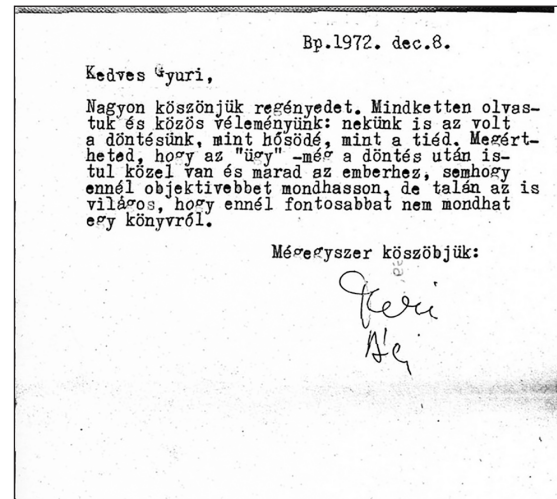
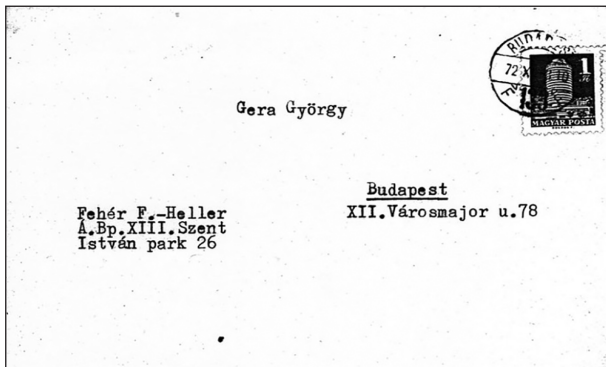
Gera György a középpontban, többek között Ungvári Tamás, Psota Irén, Örkény István és Radnóti Zsuzsa társaságában

mert van az asztalon magyar cigaretta is, de most élvezkedjünk, lesz remek vacsora, van egy kis házipálinka is az öreg takarítónő sógorától, persze van baj is csőstől, derékfájás és pénzhiány, zálogház, kölcsönök, miből fizeti a törlesztést, a gázt, akrobatika a szakadék szélén. Az asszonyok a gyerek fürdetése körül, ágybaimádkozása körül, az utolsó vacsorakészületek körül, behallatszott a nevetésük. Ültünk, és jött az irodalom, rengeteg irodalom. Mindig volt valami olyan érdekes könyv az ágya mellett, amit én is szerettem volna elolvasni. Mindig tudott valamit egy ismeretlen franciáról, németről, angolról, amit én nem tudtam. Mindig elgondolkoztatón vett le egy klasszikust a polcra. Antropológiai furcsaságokat, történelmi groteszk anekdotákat mesélt, mindig olvasott valamit, amiről volt mesélni valója. Elegánsan tette önmaga és a világ közé az irodalmat, ahogy elegánsan öltözött is. Fölvette a zakóját, nyakkendő is volt rajta, szépen tartotta a cigarettát a kezében, karcsú volt és dúshajú, árkkolt szemű, szellemesen faragott, jó volt nézni. Ilyen egy író, aki világeletemben író akart lenni, és az is volt, tulajdonképpen boldog volt tehát.

Apja magas, sovány, eszes harisnyagyáros Nagyváradon; anyja apám nővérei közül, ha nem is a legokosabb, de a legcsinosabb. Nagy, mély földszintes ház, árnyas szobák, nehéz, sötét bútorok, s a kert, amelynek egyik fáján kuporgott vigyorgva Gyuri, láthatatlanul, s nála a kulcsosomó, amelyet Giza néni, fejvesztve keresett, hogy kiadja a terítéshez az ünnepi étkezéshez. Azt is jellemzőnek találtam, hogy narancsokat gurítgatott a fejemen, és közben viccelődött rajtam, nagykobakú, jámbor ötéves rokonán, akivel persze nem lehetett érdemlegesen beszélni. Legföljebb csak 1945-ben, Kolozsvárott lehetett egy másik nagynéni házában, ahol Mallarmé ott volt az asztalon, s az ebédnél Benedek Marcell, ahol Gyuri nem beszélt Mauthausenről, ahonnan megjött, csak a kolozsvári irodalomról, ahol már politika is volt. Egy lendületes modorú, kalandos polgárlánnyal összeházasodott és elment Párizsba, hajón, Constanzából, mert Nagyváradról Párizsba vágyott, mert apját, anyját megölték, mert Váradon már nem volt semmi sem, mert az ő otthonuknak ugyanúgy vége volt, mint a miénknek Berettyóújfalun. Ő is polgár, én is, kettőnk közül ő előbb és meredekebben tette meg a lépést át a másik világba, a nyelv, a jelek, a fogalmak világába.

Attól, hogy a szülők elégtek, s a javakat elhordta a szél, ez a másodfokú valóság szinte valóságosabb volt, mint az elsőfokú. Mindenképpen megbízhatóbb. Mert az úgynevezett valóságban az is megtörténhet, hogy Gyuri szökött munkaszolgálatosként egy cigányputriban talál menedéket, de kiteszik a szűrét, mert eltette a családot. Az is megtörténhet, hogy a marharépilevestől harminckét kilóra apad le a teste, s egy veszedelmes étvágy üt benne tanyát. Étvágy, amely kielégíthetetlen, mint közös barátunké, Gyuláé, aki rózsaszirmgyűjtés és kásafogyasztás mellett ugyancsak harminc kiló volt, amikor elengedték a hadifogságból. Étvágy, amely szépen terített asztalt kíván, és salátát, majd előételt, amit a Fészek kerthelyiségében sokan egy kisség modorosnak is tartottak, ki hallott még olyat, hogy valaki céklával kezdje az ebédet? De ahogy alakult a dolog, és valóban elmélyült töprengés után, az anyagi csőd borzalmas árnyéka alatt, egy igazán tetszetős ebéd kompozíciója épült

föl. Ezt nem lehet elsietni, ezt ugyanolyan komolyan kell venni, mint a szöveget, aminek ugyancsak szabályai vannak, a honi hagyománytól, a vastag és gondatlan realizmustól ugyanúgy különböző szabályai, mint ezé a gondos ebédé, amely táplál, de nem hizlal. A szöveg is maradjon karcsú, tartalmas, választékos. Vékonyhegyű tollal a gépelt sor fölött, apró, csinos, tisztán olvasható betűkkel írta a pontosabbnak ítélt szavakat.

Párizsból 1948-ban hazajött, mert végül is úgy döntött, hogy nem megy el San Domingóba forradalmi szervezkedéssel megbuktatni a diktátort egy baloldali érzésű, sandomingói milliomos pénzén. Elbúcsúzott feleségétől, aki elment, s később Castorókkal dolgozott együtt. Hazajött magyar írónak, felemás érzésekkel kevesellve a francia demokráciát, amely azt is megengedi, hogy az ember az utcán azt kiabálja: akasztófára Ramadiert, aki akkor a köztársaság elnöke volt. Ezen én annyira csodálkoztam, hogy ez is lehet, hogy újra, meg újra megkérdeztem, nem tréfál-e, lehetséges ez? Te is kiabáltad? Ő, ő igazán nem, nem kívánja az akasztófát senkinek; csak éppen lehet. De ő akkor kommunista párttag lett, alighanem valami pozitív demokráciára vágyott, amelyben az ember odaadóan helyeselheti azt, ami van, ami lenni készül, ami nagyon más, mint ami eddig volt, ami más, mint a polgári család. Államközösség, táborközösség, és csak egyszerűen közösség, gyári például, színházi közösség. Dramaturg lett az egyik pesti színházban, mi pedig nem láttuk őt vagy nyolc éven át, mert valami mást keresett, mint a zsidó, polgári háttér, valami nagyon mást. Ez a háttér a maga együgyű biztonságával szomorú tévedésnek bizonyult, talán kicsinyes tévedésnek is. Hiszen csak a nemzedékek lassú folytatódásáról volt itt szó, s az ünnepekről a nagyszülőknél, a templom első sorában, a köznapokról boltokban, ahol az áru jó minőségű, a haszon törvényes, a raktár teljes és választékos, de ahol nem volt szó arról, hogy az embert gázkamrába és

tüzes kemencébe lökhetik, ahol a kemencéhez, a kenyéren kívül, a pénteki sólet képzelet társult, s nem a gyerektesteké. Borzalmas és nevetséges cáfolatát az apák bölcsességének, törvénytiszteletüknek és állambizalmunknak unokabátyám komolyan vette. Nem kellett neki többé a polgári jóra valóság. Neki az igazság kellett, amit a templom énekeiben és pusmogásában nem talált meg. Az igazság megbízhatósága elv, amelyben mindenki megállapodik, hogy ne kelljen a másikról azt gondolni, egyszer csak fogja magát és meg akar ölni. Általánosan megbízható elvek. Közreadott a Csillagban egy novellát, amelynek munkás-hőse komoly lelkiismeretfurdalást érez, mert elkésett a reggeli műszakról. Hova lett a szürrealizmus?, kérdeztem magamban, azt is elhagyta ezért az igazságért? Furcsa, gondoltam, s valahogy megértettem, hogy most kerül a találkozást velünk. Ez így következetes, így radikális. Másik unokatestvérem is azt mondta, ha apja, a módos textilkereskedő hazajött volna Mauthausenből, szakított volna vele. István tizenhat éves korában függetlenített pártmunkás volt, ötvenhatban munkástanácsok szónoka, hatvanban Oxfordban, a forradalmár szereptől elbúcsúzva: öngyilkos.

Aztán, mert nem ment el az esküvőre, hol már a menyasszony és a násznép is megjelent, s mert helyette Sarkadi Imre mondta, kivel egész éjjel ivott, hogy a vőlegény nem jön el, nem akar eljönni, kitétték a színházból és kizárták az Írószövetség párt-szervezetéből, kommunista íróhoz méltatlan viselkedése miatt. A történet apró mozzanatainak a kollégák remekül mulattak, de Gyurit irgalmatlanul kizárták. Se állás, se közösség, se politiko-metafizikai otthonosság, csak egy hosszú regény terve, odafele a Szentistván-körúti Club-kávéház galériáján, egy sötét aszalnál, aprócska betűkkel sűrűn teleírt kéziratlapok egy zsidó textilkereskedőről, aki 1944.

május 19-én igazán meg van lepve, és rosszat sejt. Éveken át készült ez a regény, ötvenhat nyarán jelent meg, nem volt sok visszhangja, más érdekelte akkor az embereket. Az irodalomban többek között a visszamentés, a kitagadott, a mellőzött, a lekcinyelt klasszikusok újra megszeretése, az utcanévvé, szoborrá, állami emlékünneppé laposított, mélységüktől és talányaiktól megfosztott, kanonizált klasszikusok mellett, például annak kifejtése, hogy Krúdy Gyula is nagyszerű író volt, adják ki tehát. Az *Új Hang* folyóirat szerkesztőségében találkoztunk, én Örkény novelláiról írtam, Gera Krúdyról. Két esszéíró szemlélgette egymást, ráadásul unokafivérek, nyolc éve nem látták egymást. Ő harmincnégy, én huszonkettő, szemre talán nem, valami másban mégis hasonlítottunk egymásra. Volt valami unokatestvér összetartásunk és gőgünk is, rajtunk kívül még öten: mérnök, közgazdász, matematikus, biológus, vegyész, [...] két irodalmár, a maga módján mind elég furá. Meg a távolabbiak, orvos, zenetörténész, csempész s városi gerilla, egymástól elég távol sodródva, egymással nem is levelezve, de egymásról mégis mélyen tudva, határokon és elkülönítő nézeteken át. Vasasok, textilesek, könyvesek, optikusok, mások gyermekei, nem nagypolgároké és nem is kispolgároké, jómódú, vidéki középpolgároké. Kisodorva bennünket az apai házakkból, ki a zsidó család állandó közlekedési rendjéből, a történelem belőlünk, hajlamainkkal találkozva, pénz dolgában kevésbé gyakorlatias értelmiségieket csinált, akiket eszmék és rögeszmék hajtának, akik valamire ugyanolyan szorgalommal akarnak rájönni, amilyen tudással és szorgalommal az apáik közvetítették a javakat a gyárak és Bihar megye két országra szétkülönített lakói között. (Lakatos, bádogos, kocsmáros, kántor és paraszt ősökön át a család, ameddig követni lehet, bihari volt és zsidó.) Értettük egymást unokatestvérek, s ha föl is boszszankodtunk egymás ellen, másképp volt közünk egymáshoz, mint a barátainkhoz. Gyurival ráadásul többnyire hasonlóképp is gondolkoztunk, én megörültem akkor 1955-ben, hogy van egy ilyen unokabátyám, ő meg talán, hogy van egy öccse.

Akkortól fogva, több mint húsz éven át gyakran láttam Gera Györgyöt. Nem mindig telt egy üveg borra, de mindig telt a szóból annyi, hogy másnap kissé kialvatlanok voltunk. Láthattam életét, egy szabadúszó íróét, amely igazán nem volt könnyű. Fordítások, lektori jelentések adták a keserves infrastruktúrát, eladósodás, zálogház, könyvtára bő felének eladása. És a visszautasított kéziratok, többnyire irodalmon kívüli szempontok miatt. Gera sokféle bűnbe esett, volt abszurd, egzisztencialista, szürrealista, absztrakt; a kalandosabb szövegkísér-

Konrád György

leteket vontatottan és kelletlenül fogadta be az irodalmi élet, s őt magát is nehézkesen; valahogyan holtáig kívülálló maradt. Nem volt igazán budapesti, inkább nagyvárad, és talán párizsi. Nem volt igazán otthonos egyik irodalmi körben sem, barátai, akiket nagyra becsült, Kassák és Szentkuthy, Mészöly, Nemes Nagy s később Hernádi, akinek irodalmi törekvéseivel, ízlésével együttérezni tudott, maguk is a lét peremén. Szép esti társalgások adódtak velük, de egyiknek sem volt módjában irodalmi folyóirat-szerkesztőként nyomtatáshoz segíteni Gerát. Lakásokban rejtőző kör volt ez, fórumhoz nem juthatott, s ahhoz viszont unokabátyám túl büszke volt, hogy célszerűen barátkozzon a fórumok embereivel. Ha elutasították, nem küldött többet kéziratot. Járt rezignáltan és szívósan a maga útját, némelykor talán elbizonytalanodva, szemérmes és elmosolyodó sötétenlátással. Máskor kamaszosan fölviannyozva, egy-egy baráti dicsérettől, közlési esélytől, vagy csak két jól sikerült oldali nyelvi találatától. Minden akasztófahumoron túl, élvezkedő és gyakran kisdíakos fekete humorán, csibészes ingerkedésein, kaján észrevételein túl, könnyű volt madarat fogatni vele. Tudott tönkre-menni és föltámadni, nagybetegen a megsemmisülésre várni, aztán megint, mintha mi sem történt volna, ülni frissen az írógép előtt. Négyyszer adatott megházasodnia, utolsó felesége volt a legkedvesebb, ő negyven, a menyasszony húsz, majdnem szöktetés, az esküvői tanú én voltam, s tanúja lehettem annak is, hogy egyre figyelmesebben szerették egymást. A feleségnek az volt a dolga, hogy elmeápolta szórakoztasson a Lipótmezőn, nekik is mesélt, a gyerekeknek is, aztán Gyurinak róluk; rengeteg

vidám lelkiező, jó volt náluk tölteni egy estét, élvezetes történetek és meditációk az élvezetes étel-ital után. Szép volt az alvó gyermek, kit lábujjhegyen besurranva a félhomályban éjfélkor megtekintetünk. Adományával a Gondviselés nem halmozta el túlzón unokabátyámat, de amit adott, az mind az övé volt és járt neki. Senkinek nem ártott, senkinek nem vette el a helyét, azt írta, amit gondolt, nem írta, nem mondta, amit nem gondolt, és fegyelmzett megszállottsággal kereste a pontos szót, az ő szavait. Örülök, hogy többször módomban állt őszinte örömmel kijelenteni, hogy megtalálta őket. Most, hogy újra olvastam a *Terelőút* című regényt, nem féltsem sorsát, benne marad a magyar irodalom törzsanyagában.

A szerkesztő jegyzete:

Az itt közölt Konrád-írás teljes egészében bizonyosan itt jelenik meg először, néhány eleme viszont visszaköszön Konrád más munkáiban, pl. a *Csofáfigurák* c. kötetének (Noran, Budapest, 2006) Mészöly Miklósról szóló részében (250–251).

Köszönet Gera Balázsnak, hogy édesapja hagyatékából a Konrád-írást, a Fehér Ferenc–Heller Ágnes-levelet és a fényképeket lapunk rendelkezésére bocsátotta.

Részlet Gera Balázs a szerkesztőnek írt leveléből: *Tudomásom szerint Konrád Gyuri az apámról írt szöveget 1982. március 29-én mondta el az „Elizélt Palotában” (Vörösmarty tér), mert ott volt a Livre Hongrois irodája, aminek apám volt a főszerkesztője.*

Folytatás a 88. oldalról

S a járványnak köszönhetően megértettük meg az idők szavát – ha későn is, de felépítettük a *Múlt és Jövő Online* mellékletét, ami már a mostani számon is látszik. Ezentúl a szíami ikerként működő két fórum dinamikája adja meg az alaphangot – amiben olvasóink és szerzőink közreműködésére is számítunk. Egyes írások az aktualitásuk okán előbb az online változatban látnak napvilágot, de később a papír formátumba is bekerülnek, mert gondunk van arra, hogy 100 év múlva is olvassák. A 30 évfolyamunkat, pedig úgy használjuk, mint egy aktualizálható archívumot a digitális térben. Az egyes írások történelmi távlatból új értelmet nyerhetnek, s új olvasókra lelhetnek.

A májusi számunk – bővebb terjedelemben (adni, adni, adni = ez a túlélés záloga!) magán viselte a koronavírus sokkját.

Ez a számunk is. Nem a témáiban, hanem, hogy a feltételek nehezen teremtdtek meg – ezért jelentkezünk dupla számmal. S valószínűleg csak a 2021-es év elején tud meglenni a negyedik számunk – hiszen a koronavírus-korszakot tanúsítani: nem ajándék.

*

A koronavírus korszaka csak komorabb hátteret ad a halál témájának, ami az utolsó évfolyamokban oly kegyetlenül kijelölte a folyóiratunk tartalmát. Tavaly ment el a magyar zsidó szellem utolsó nagy nemzedéke, s egyben folyóiratunk alkotógárdájának a gerince. Azonban ebbe nem törődhetünk bele, velünk kell, hogy maradjanak! Ebben a szellemben szerveződött e szám írásainak egy része. Mindezt tovább komorítja, hogy a kaszás nem csak az utolsó, a még a soá előtt szocializálódott nemzedék között aratott, hanem a rákövetkező nemzedéket is rohamosan ritkítja

A májusi számunkban is hangot adtunk a kételynek: lesz-e témáinknak, traumáinknak, sebeinknek hasonló jelentősége, mint a koronavírus ideje előtt? Március végén fogalmaztuk meg, vajon a Trianon 100 éves évfordulóját nem teszi-e zárójelbe a járvány? Amennyire meg tudjuk ítélni: a nemzeti trauma kevésbé került kibeszélésre, és vele begyógyulásra, s ezért megmaradt ugyanannak a vérzékeny gócnak, mint ami egész száz éve alatt volt.

S vajon a holokauszttal, traumája története hogyan fáj koronavírus idején? Ugyanis ez a trauma-apokalipszis állandó ügyünk és meghatározó elbeszélésünk.

Az online fórumunkon most voltunk kénytelenek abbahagyni a „próbára bocsátó levél” sorozatunkat, mert a koronavírus nem engedett ki a szabadba, s visszazárt a kételyek és gyötrelmek inkvizíciós börtönébe. Új felcímet kell kitalálni a járványt tovább követő és dokumentáló krónikánk fölé.

Azonban a folyóirat más, mint az ember, noha emberek csinálják. A folyóirat a „kollektív emlékezet” őrzője és alakítója próbára bocsátó ideje most kezdődik. S persze, nem csak rajtunk, lapcsinálókön, de rajtatok, az olvasókön múlik. (Akik mind a sebekkel borított történetükben – s ez a két körülmény oly végzetesen össze is fonódik - s mind életkorukban a legveszélyeztetettebb csoportot alkotják.)